

فقیه گمنام، شیخ عباسقلی شریف رازی (۱۲۹۱-۱۳۷۴ق)

امراة شجاعی

مقدمه

ذخائر ارزشمند معنوی شیعه و ایران اسلامی آن چنان فراوان است که هر جستجوگری را به تعجب و ا می دارد. گنجینه ای گرانبها که محصول تلاش بزرگان شیعه در طی قرون متمادی است. نگاهی گذرا به کتب تراجم و سرگذشت نگاری، انسان را با انبوهی از اسامی افرادی آشنا می سازد که در زمان خود منشأ تأثیر فراوان بوده اند اما گاه تنها نامی از آنها باقی مانده و از جزئیات زندگی آنان بی اطلاعیم و در بررسی های بیشتر با افرادی آشنا می شویم که حتی اسمی از آنان در کتب تراجم و سرگذشت نگاری به میان نیامده است و مورد غفلت واقع شده اند. این امر شاید نسبت به گذشتگان دور توجیه پذیر باشد اما نسبت به معاصرین قابل اغماض نیست. متأسفانه این فقر تاریخ نگاری در بعض قرون به شدت احساس می شود. یکی از منابع مهم اطلاعاتی در این زمینه، نسخه های خطی باقی مانده از آثار دانشمندان اسلامی است که می توانیم با مراجعه بدان ها خلأ موجود در تراجم علما را برطرف نماییم. محقق گرامی، حجت الاسلام والمسلمین سیداحمد اشکوری در کتاب *تراجم الرجال* با استفاده فراوان از نسخه های خطی موجود در کتابخانه بزرگ

آیت‌الله العظمیٰ مرعشی نجفی رحمته الله این خلأ را تا حدی برطرف کرده‌اند اما در بررسی‌های بیشتر باز با اسامی افرادی مواجه می‌شویم که در زمان خود فقیه یا فیلسوف بزرگی بوده‌اند اما متأسفانه گزارشی از زندگی آن‌ها به ما نرسیده یا ناقص و کم رسیده است.

بی‌شمار

یکی از علمای گمنام ما، فقیه اصولی و متکلم و مفسر قرآن مرحوم آیت‌الله شیخ عباسقلی فرزند قنبرعلی شریف‌رازی است. این فقیه رازی تاکنون در پرده گمنامی مستور مانده است و دریغ است که نقاب از چهره او برداشته نشود. با اینکه این فقیه، معاصر تراجم‌نگاران بزرگی چون آقابزرگ تهرانی و حتی حجت‌الاسلام شیخ محمد شریف‌رازی (هم‌لقب ایشان) است و همشهری آنان محسوب می‌گردد اما نامی از وی در ذریعه و طبقات و گنجینه دانشمندان و اختران فروزان ری و طهران، دیده نمی‌شود؛ البته ممکن است این امر به سکونت مؤلف در مشهد و منزوی بودن وی برگردد، لکن کم نبوده افراد این چنینی که به وسیله تراجم‌نگاران رصد شده‌اند.

هم‌دوره بودن با آقابزرگ تهرانی و تلمذ نزد استاد مشترکی چون میرزا حسین محدث نوری و همشهری بودن با وی، تعجب ما را در عدم درج در *تقیاء البشر* افزون می‌سازد. جناب آقای اشکوری هم در *تراجم الرجال* که ویژه چنین اعلام گمنامی نوشته، به نام او و آثارش اشاره‌ای نکرده‌اند. وی در قم از دنیا رفته است اما در کتاب *مفصل تربت پاکان قم* هم اشاره‌ای به نامش نشده است.

با اینکه ایشان از شاگردان آیات صاحب کفایه آخوند ملا محمدکاظم خراسانی و صاحب عروه سید محمدکاظم یزدی بوده است و دارای تقریرات درس آخوند خراسانی می‌باشد ولی نامی از وی به میان نیامده است.

در جستجوی مفصلی که انجام گرفت تنها مصدري که اطلاعات ذی‌قیمتی از او ارائه کرده است، فهرست نسخه‌های خطی رضوی، جلد ۶، ص ۱۵ می‌باشد. فهرست‌نویس محترم ایشان را این گونه معرفی کرده است.

شیخ عباسقلی (بن حاج قنبرعلی تهرانی) شریف‌رازی، متولد در ۱۲۹۱ق در تهران. متوفای در شنبه ۱۳ شوال ۱۳۷۴. مدفون در قبرستان بزرگ قم. مؤلف بازرگان‌زاده بود که به شوق فطری به رشته تحصیل کمال پرداخت.

مقدمات را در زادگاهش خواند. سطوح فقهی و اصولی را نزد سید عبدالکریم لاهیجانی و دیگر اساتید وقت آموخت. برای تکمیل مراتب علمی نجف رفت و از محضر اعلام وقت (صاحب کفایة الاصول، سید محمدکاظم طباطبایی، شیخ علی رفیش، شیخ محمدطه و شیخ عبدالله مازندرانی) استفاده نمود.

شیخ حدیثش محدث نوری است. سال‌ها مقیم مشهد رضوی بود. به گوشه‌نشینی و عفت و مناعت و قناعت گذران می‌کرد و به کثرت تتبع و مطالعه مواظب، به عبادت و سنن ممتاز بود. سرانجام به تهران رفت و در همانجا درگذشت... .

جالب آنکه این مصدر می‌بایست توسط آقابزرگ تهرانی رؤیت شده باشد اما خبری از آن در طبقات/اعلام و ذریعه نیست.

این مصدر اطلاعات خوبی درباره شخصیت علمی وی به ما ارائه می‌دهد لکن از طریق فهرس نسخه‌های خطی می‌توان به اطلاعات بیشتری درباره وی وقوف پیدا کرد:

۱. وی مؤلفی است که در زمینه‌های فقه، اصول فقه و عقائد و تاریخ و تفسیر قرآن و ادبیات عرب و کلام و عرفان و فلسفه دارای اثر است؛ گرچه رنگ فقهی آثار وی پررنگ‌تر از سایر علوم اسلامی است. و این نشان می‌دهد که وی جامع معقول و منقول و عالمی ذوفنون بوده است.

۲. وی دارای اجازاتی روایی یا اجتهادی از علمای ذیل می‌باشد: آیات عظام:

- آخوند ملا محمدکاظم خراسانی (م ۱۳۲۹ق)

- سید محمدکاظم طباطبایی یزدی (م ۱۳۳۷ق)

- سید ابوالحسن اصفهانی (م ۱۳۶۵ق) البته نام مؤلف در کتاب/اجازات سید ابوالحسن اصفهانی درج نگردیده است که نشان‌دهنده گمنامی ایشان در منابع تراجم‌نگاری می‌باشد.

- میرزا حسین محدث نوری (م ۱۳۲۰ق)

- سیداسماعیل موسوی

- شیخ حسنعلی رازی (رجوع شود به فهرست خطی رضوی ذیل مستطرف

البحار ج ۱۴، ص ۴۹۴)

۳. ایشان ۸۳ سال عمر کرده‌اند که با توجه به سنین وفات اساتید و مشایخ روایی‌اش می‌توان به دست آورد که ایشان حدود سال ۱۳۴۰ق از نجف به ایران مهاجرت کرده و در مشهد مقدس اقامت گزیده‌اند.

۴. وی دارای حوزهٔ درسی فقه بوده است و چنانچه از کتاب *الفوائد الفقهیه* وی بر می‌آید ایشان بخش اول کتاب را به هنگام تدریس کتاب مکاسب شیخ انصاری رحمته الله نگاشته‌اند و چون سال تألیف کتاب ۱۳۲۷ق می‌باشد معلوم می‌گردد وی به تدریس مکاسب در ۳۶ سالگی مشغول بوده است و طبق روال طبیعی علماء باید تا اواخر عمر به این کار مشغول بوده باشد.

۵. نامبرده کتابی مختصر دارد به نام *مرآت الاحوال* که شرح احوال و زندگی‌نامه خودنوشت اوست که گمان می‌رود فهرست‌نویس آستان قدس رضوی عمدهٔ اطلاعات خود از مؤلف را از این کتاب به دست آورده باشد که به همراه سایر اطلاعات شخصی یکجا ارائه کرده است. مسلماً اگر این کتاب دیده شود یا به طبع برسد اطلاعات بیشتری به محققان حوزهٔ تراجم‌نگاری خواهد داد. البته ایشان این کتاب را در ۵۰ سالگی به سال ۱۳۴۱ق نگاشته‌اند یعنی در حدود اواسط عمر شریفشان.

۶. از تعلیقه مؤلف بر *نجات العباد* صاحب جواهر در سن ۳۶ سالگی و تعلیقه بر *نخبه مرحوم کلباسی* در ۳۱ سالگی و تقریرات عربی درس آخوند خراسانی در ۳۲ سالگی و *منتخب الاصول* در ۳۲ سالگی، چنین بر می‌آید که مؤلف در ۳۰ الی ۴۰ سالگی دارای ملکهٔ استنباط و اجتهاد احکام شرعی از منابع حدیثی بوده است.

۷. از خرده‌گیری‌های وی بر نویسندهٔ مسیحی تیزدال و همچنین نقدهای وی بر ملاصدرای شیرازی و شهاب‌الدین سهروردی و فخرالدین رازی بر می‌آید که ایشان دارای توانایی خوبی در علوم عقلی فلسفه و کلام می‌باشند؛ اگرچه رنگ کلامی آثار وی بیشتر از رنگ فلسفی آن به نظر می‌رسد.

در بررسی‌های انجام گرفته در منابع اشاره‌ای به فراگیری ایشان از استاد خاصی در علوم عقلی نشده است.

۸. اما عمده اساتید آیت‌الله شریف‌رازی؛ آیات عظام:

۱. آیت‌الله العظمی آخوند ملا محمدکاظم خراسانی صاحب کفایه (۱۲۵۵-۱۳۲۹ق)

به نظر می‌رسد مرحوم شریف‌رازی عمده علم اصول را از ایشان فراگرفته است و دو تقریر مفصل و مختصر از درس آخوند از او به جا مانده است. رازی دارای اجازه روایی و شاید اجتهادی از آخوند خراسانی است.

۲. سید محمدکاظم طباطبایی یزدی (۱۲۵۲-۱۳۳۷ق)

۳. شیخ عبدالله مازندرانی (۱۲۵۶-۱۳۳۰ق)

۴. شیخ علی بن یاسین رفیش النجفی (ح ۱۲۶۰-۱۳۳۴ق)

۵. شیخ محمدطه بن مهدی نجف (۱۲۴۱-۱۳۲۳)

۶. سید عبدالکریم لاهیجانی (متوفای حدود ۱۳۲۳ق)

مرحوم شریف‌رازی دروس سطح فقه و اصول را نزد این استاد عظیم‌الشان گذراندند.

۷. میرزا حسین نوری (۱۲۵۴-۱۳۲۰ق)^۱

اما آثار تألیفی ایشان:

همان طور که گفته شد ایشان فقیهی اصولی است که در زمینه‌هایی چون تفسیر و قرآن و فلسفه و عرفان و کلام و تاریخ و ادبیات عرب و حدیث دارای اثر می‌باشد که نشان‌دهنده جامعیت علمی ایشان می‌باشد. درگیری علمی با علمایی چون فخر رازی و ملاصدرای شیرازی و سهروردی و علمای علم اصول و فقه از شاخصه‌های آثار وی می‌باشد. بحمدالله در بررسی‌های صورت گرفته، به بیست اثر ایشان دست یافتیم که دست‌نویست خطی آن‌ها در کتابخانه آستان مقدس رضوی موجود است

۱. برای آگاهی از زندگینامه اساتید مرحوم شریف‌رازی به طبقات/اعلام‌الشیعة (تقباء البشر) اثر مرحوم آقابزرگ تهرانی مراجعه شود. جالب آنکه اساتید نامبرده عمدتاً اساتید مرحوم آقابزرگ تهرانی نیز هستند. بنابراین ممکن است مرحوم آقابزرگ در مقاطعی همدرس مرحوم شریف‌رازی بوده باشند.

و به وسیله فهرست‌نگاران محترم درج و ثبت گردیده است. بی‌تردید چاپ همه این آثار در یک دوره، می‌تواند اطلاعات کامل‌تری از شخصیت علمی ایشان ارائه دهد. همه این دست‌نوشته‌های خطی، به وصیت آن مرحوم وقف آستان مقدس رضوی شده است که این امر در سال ۱۳۳۶ شمسی^۱ به وسیله خاتم معصومه نبی‌پور و آقای محمود شریف رازی که ظاهراً از منسوبین ایشان می‌باشند صورت پذیرفته است.

۱. ازاحة الاباطیل به زبان فارسی در عقائد

این رساله مختصر، در رد کتاب ینابیع الاسلام تألیف تیزدال مسیحی است که مؤلف موفق به اتمام آن نشد. رساله فارسی است و نسخه‌ای از آن در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (رجوع شود: فهرست نسخه‌های خطی آستان قدس رضوی، ج ۱۱، ص ۱۱، شماره ۷۲۷۴، در ۲۲ صفحه) سال تألیف آن ۱۳۲۷ق می‌باشد.

۲. رساله الاغلاط والفوائد به زبان عربی در تفسیر قرآن

مؤلف در این رساله اشاراتی به فوائد موجود در تفسیر ملاصدرای شیرازی رحمته الله دارد و اغلاط و مباحث تکراری آن‌ها را گوشزد کرده است. وی این کتاب را به سال ۱۳۶۱ق نگاشته است. از این رساله نسخه‌ای در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است به خط مؤلف. این رساله در کتابشناسی جامع ملاصدرا ذکر نشده است. (رجوع شود به فهرست نسخه‌های خطی آستان قدس رضوی، ج ۲۲، ص ۲۷۸، شماره ۲۳۹۸ در ده صفحه)

۳. الجمل الاشرافیة به زبان عربی در فلسفه

این رساله مختصر در خرده‌گیری بر برخی از مباحث شرح حکمة الاشراف محمود بن مسعود شیرازی (م ۷۱۰ق) می‌باشد. مؤلف آن را به سال ۱۳۶۱ق نگاشته است و نسخه‌ای از آن در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است به خط مؤلف. (رجوع شود به فهرست نسخه‌های خطی آستان قدس رضوی، ج ۱۱، ص ۸۷، شماره ۸۵۳۸، در ۲۷ ورق)

۱. در فهرست نسخه‌های خطی رضوی، ج ۲۰، ص ۳۸۱، سال اهداء نسخه ۱۳۶۳ آمده است که با توجه به ثبت تاریخ ۱۳۳۶ در سایر موارد، به نظر می‌رسد اشتباه چاپی باشد.

۴. جنگ به فارسی و عربی

این مجموعه منتخباتی است پراکنده از کَشکول شیخ بهایی و تفسیر ابوالفتح رازی و *بجارالأنوار* و *خیرات حسان* و *حلقات جرجی* زیدان و *تفسیر طنطاوی* و *مجالس المؤمنین* و *تاریخ مسعودی* و *زنبیل* و *عددالسنة* و *راحةالروح* و *جنةالعالمیه* و *دانشوران* و *منتظم ناصری* و *المآثر والآثار* و *قریب صد کتاب چایی دیگر*. از این کتاب نسخه‌ای در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (رجوع شود به فهرست نسخه‌های خطی آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۲۹۴، شماره ۹۳۲۶، در ۹۵ ورق)

۵. حاشیه نجات العباد به عربی در فقه

حاشیه مختصر و استدلالی است بر کتاب *نجات العباد* مرجع بزرگ شیعه شیخ محمدحسن نجفی صاحب *جواهر* رحمته الله. از این کتاب نسخه‌ای به خط مؤلف در کتابخانه آستان قدس موجود است. (رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۲۰، ص ۱۶۹، شماره ۲۳۹۶۳، در ۵۱ ورق) این تعلیقه بر کتاب‌های طهارت و صلاة و صوم *نجات العباد* است به خط محشی که در سال ۱۳۲۷ ق نگاشته شده است، یعنی در سن ۳۶ سالگی که نشان از قدرت فقهی وی در جوانی دارد.

۶. حاشیه النخبة به فارسی در فقه

این حاشیه مختصر و استدلالی است بر کتاب *نخبة عالم بزرگ شیعه محمدابراهیم کرباسی* رحمته الله (م ۱۲۶۳ ق) از این کتاب نسخه‌ای در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۲۰، ص ۱۴۶، شماره ۲۳۹۶۴، در ۱۱ ورق) کتاب در سال ۱۳۲۲ ق نگاشته شده است، یعنی در ۳۱ سالگی مؤلف.

۷. خزانه الفرائد به عربی و فارسی

از محتوای این رساله جز آنکه جنگ مانند است و شامل مطالب پراکنده می‌باشد، چیزی نمی‌دانیم و اطلاعات بیشتر منوط به رؤیت کتاب است. از این کتاب هم نسخه‌ای به خط مؤلف در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (رجوع شود به فهرست *القبای* کتابخانه آستان قدس رضوی، ص ۲۳۳، به شماره ۸۵۳۹)

۸. داحر الشیطان به فارسی در عقائد

این رساله هم در رد کتاب *ینابیع الاسلام* تألیف تیزدال مسیحی است.

اختلاف آغاز و انجام این رساله با رساله *ازحاحه الاباطیل* و همچنین اختلاف در سال تألیف آن‌ها (*ازحاحه* به سال ۱۳۲۷ق و *داحر الشیطان* به سال ۱۳۴۰ق) می‌رساند که این‌ها دو رساله‌اند و شاید *داحر الشیطان* نسخه تکمیل شده و کامل شده و تهذیب شده اوّلی باشد.

از این کتاب دو نسخه در کتابخانه آستان قدس موجود است.

(برای اوّلی رجوع شود به فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آستان قدس، ج ۱۱، ص ۱۳۰، شماره ۷۲۷۵، در ۱۱ ورق و برای نسخه دوم که به اسم ردّ ینابیع الاسلام شناسانده شده رجوع شود به فهرست الفبایی کتابخانه آستان قدس رضوی، ص ۲۷۸، به شماره ۸۵۴۱ که به سال ۱۳۶۷ قمری به خط مؤلف نگاشته شده است)

۹. رسائل فقهی به زبان عربی

این رسائل استدلالی است که سه نسخه از آن در کتابخانه آستان قدس موجود است. نسخه اول که در فهرست کتابخانه آستان قدس، ج ۲۰، ص ۲۰۵، شماره ۸۵۴۵ در ۱۰۹ ورق به سال ۱۳۲۹ق معرفی شده است، شامل کتب فقهی نکاح و طلاق و خلع و مبارات وظهار و ایلاء و لعان و کفارات و شهادت و صید و ذباحت و اطعمه و اشربه است. نسخه دوم که در همان فهرست، ج ۲۱، ص ۶۶۶، شماره ۸۵۴۴، در ۱۰۶ ورق و به سال ۱۳۲۹ق به خط مؤلف معرفی شده است، شامل کتب فقهی حج و غصب و شفعه و احیاء موات و لقطه و جهاد و امر به معروف و نهی از منکر و اقرار و جعاله و ایمان و نذر و عهد و عتق و تدبیر و مکاتبه و استیلاء و حدود می‌باشد. نسخه سوم که در همان فهرست، ج ۲۰، ص ۲۰۳، به شماره ۸۵۴۷، در ۱۰۳ ورق به سال ۱۳۳۱ق به خط مؤلف معرفی شده است، شامل کتب فقهی قرض و رهن و مفلس و حجر و ضمان و صلح و شرکت و مضاربه و مزارعه و مساقات و ودیعه و عاریه و اجاره و وکالت و وقوف و صدقه و سکنی و هبات و سبق و رمایه و وصایا می‌باشد.

مؤلف این کتاب‌ها را در سال‌های ۱۳۲۹ تا ۱۳۳۱ق نگاشته است، یعنی در سن ۳۷ سالگی تا ۴۰ سالگی.

۱۰. فصول التصوف والعرفان به زبان فارسی
از محتوای این کتاب چیزی نمی دانیم. نسخه آن به خط مؤلف در کتابخانه آستان
قدس موجود است.
(رجوع شود به فهرست الفبایی کتابخانه آستان قدس رضوی، ص ۴۳۰ به شماره ۸۵۴۰)
۱۱. الفوائد التفسیریه به زبان عربی
این رساله مختصر تعلیقاتی از مؤلف است بر تفسیر کبیر امام فخر رازی.
دو نسخه از این کتاب در کتابخانه آستان قدس موجود است.
(رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۱۱، ص ۶۴۵ شماره
۷۲۷۶، در ۱۸ ورق و نسخه بعدی در همین فهرست، ج ۱۱، ص ۶۴۶، به شماره
۸۵۳۵، به خط مؤلف)
۱۲. الفوائد الفقهیه به زبان عربی
رساله ای است استدلالی و تحقیقی مشتمل بر معاملات و زکات و خمس و طهاره
و صلاه. مؤلف بخش اول کتاب را به هنگام تدریس کتاب مکاسب شیخ اعظم
انصاری نگاشته است.
یک نسخه از این رساله در کتابخانه آستان قدس موجود است.
(رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۲۰، ص ۳۸۱، شماره
۸۵۴۹، در ۸۸ ورق، به سال ۱۳۲۷ق، به خط مؤلف)
۱۳. رساله مأمونیه به زبان عربی
این رساله کوچک درباره کیفیت خدعه مأمون عباسی و شهادت امام علی بن
موسی الرضا علیه السلام می باشد. نسخه ای از این رساله در کتابخانه آستان قدس موجود است.
(رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۸۹، شماره
۸۵۴۲، در ۹ ورق، به خط مؤلف)
۱۴. مرآت الاحوال به زبان عربی
این رساله، سرگذشت و زندگی نامه خودنوشت مؤلف است و همچنین شامل
اجازاتی است که اساتید و علمای بزرگ شیعه در امور حسبی و شرعی به او داده اند
که شامل اجازات آخوند ملا محمدکاظم خراسانی و سید محمدکاظم طباطبایی یزدی

و سید اسماعیل موسوی و سید ابوالحسن اصفهانی و محدث نوری می‌باشد. این رساله به سال ۱۳۴۱ ق نوشته شده است. نسخه‌ای از این رساله در کتابخانه آستان قدس موجود است.

(رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس، ج ۷، ص ۱۶۹، شماره ۸۵۵۱، در ۱۵ ورق، به خط مؤلف) شاید رؤیت این رساله بسیاری از مجهولات زندگی این فقیه گمنام را حل کند.

۱۵. تقریرات به زبان عربی

این کتاب تقریرات و محاضرات درس استادش آخوند ملا محمد کاظم خراسانی رحمته الله است که به سال ۱۳۲۳ ق نگاشته و شامل مباحث الفاظ و اصول عملیه می‌شود.

البته در کتاب فهرستواره دنا، ج ۱۰، ص ۹۸ این کتاب با عنوان دیگری به نام *منتخب الاصول* متحد دانسته شده و نسخه‌های آن‌ها یکجا آمده است؛ لکن به نظر می‌رسد این‌ها دو کتاب باشند. *تقریرات*، مفصل نگاشته شده است در ۲۳۶ ورق، اما کتاب دیگر یعنی *مختصر الاصول* هم مختصر است در ۱۳ ورق و هم تألیف جداگانه‌ای در علم اصول است و ربطی به تقریر و نظرات آخوند خراسانی ندارد. مضافاً بر آنکه آغاز و اتمام این دو هم با هم فرق دارند. البته مؤلف این تقریرات را مختصر کرده و نام آن را *مهذب الدروس* نهاده است که ذکر آن خواهد آمد. نسخه‌ای از این تقریرات در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است.

(رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۶، ص ۱۵، به شماره ۸۵۳۶، در ۲۳۶ ورق و به خط مؤلف)

۱۶. مهذب الدروس به زبان عربی

مؤلف افادات درسی استادش صاحب کفایه را که به صورت تقریرات مفصلی نگاشته بود، خلاصه و مختصر کرده و این نام را بر آن نهاده است. این خلاصه از اول علم اصول است تا اواخر مبحث اجزاء.

نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است.

(رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۶، ص ۸۹، شماره ۸۵۵۵، در ۱۹ ورق).

۱۷. النحو به زبان عربی

این رساله ناتمام، مختصری است در علم نحو و آن را بر اساس ترتیب موضوعات و تقسیم‌بندی کتاب *الفیه ابن مالک* به نگارش درآورده است. نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است. (رجوع شود به فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۱۰۱، شماره ۸۵۴۳، در ۵۹ ورق، به خط مؤلف)

۱۸. حاشیه بر مفاتیح الغیب به زبان عربی

این حاشیه، تعلیقاتی است که ظاهراً بر کتاب *مفاتیح الغیب* در تفسیر قرآن ملاصدرای شیرازی زده شده است. نسخه این کتاب در کتابخانه آستان قدس رضوی موجود است.

این نسخه در فهرست *الفبایی آستان قدس رضوی*، ص ۲۱۲، شماره ۸۵۳۵، به خط مؤلف شناسانده شده است. متأسفانه این رساله در فهرستواره *دنا* برای مؤلف شناسانده نشده است. متأسفانه این کتاب در کتابشناسی جامع ملاصدرا رصد نشده است.

۱۹. منتخب الاصول به زبان عربی

خلاصه‌ای است از علم اصول که تا اوائل مبحث نواهی و همچنین مبحث تعادل و تراجیح را شامل می‌شود. مؤلف در سال ۱۳۲۳ق آن را آغاز کرده است. گذشت که این خلاصه، با *تقریرات مؤلف و مهذب الدروس* او در آغاز و انجام و در تفصیل و اختصار با هم فرق دارند.

دو نسخه از این کتاب در آستان قدس موجود است که یکی در فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آستان قدس، ج ۶، ص ۸۷، شماره ۸۵۵۴، در ۱۳ ورق به سال ۱۳۲۳ق به خط مؤلف معرفی شده و دیگری در فهرست *الفبایی کتابخانه آستان قدس رضوی*، ص ۱۴۰ به شماره ۸۵۳۷ معرفی شده است.

۲۰. مستطرفات البحار به زبان عربی

این کتاب خلاصه و گزیده‌ای است از برخی مجلدات کتاب *شریف بحار الانوار* علامه مجلسی رحمته الله که در دو جلد ترتیب یافته است.

جالب آنکه این کتاب در فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آستان قدس، ج ۱۴، صفحه ۴۹۳ و ۴۹۴ به عباسعلی شریف‌رازی نسبت داده شده است و در آغاز و انجام آن نام این مؤلف به چشم می‌خورد و دیگر کتاب‌های فهرست‌نگاری مثل فهرستواره دنا همین را ثبت کرده‌اند؛ لکن به نظر می‌رسد که فهرست‌نویس محترم، در ثبت نام مؤلف، کم‌دقتی کرده و عباسقلی را عباسعلی نگاشته است؛ چرا که اولاً در فهرست الفبایی آستان قدس، ص ۵۱۸ کتاب به عباسقلی شریف‌رازی نسبت داده شده نه عباسعلی و ثانیاً این کتاب را مؤلف وقف کرده و از طرف او خانم معصومه نبی‌پور در سال ۱۳۳۶ به کتابخانه آستان قدس اهداء کرده است و همین خانم، دیگر کتاب‌های مؤلف یعنی عباسقلی شریف‌رازی را در همان سال به همراه آقای محمود شریف‌رازی به آستان قدس اهداء کرده است. (رجوع شود به فهرست آستان قدس، ج ۲۰، ص ۳۸۱ و ص ۱۴۶ و ۲۰۶)

دو نسخه از این کتاب که شامل جلد اول و دوم می‌باشد در فهرست کتابخانه آستان قدس، ج ۱۴، ص ۴۹۳ و ۴۹۴ به شماره‌های ۸۵۵۲ و ۸۵۵۳ در ۲۳۵ ورق و ۲۵۰ ورق در سال‌های ۱۳۶۱ق و ۱۳۶۳ق معرفی شده است. به نظر می‌رسد این کتاب‌ها جزء آخرین کتاب‌هایی است که از مؤلف صادر شده است و کتابی که بعد از این تاریخ باشد را در اختیار نداریم.

در نهایت مقال، یادآوری این نکته ضروری است که اگر فحص و جستجوی تامی در همه فهرس موجود انجام گیرد و اطلاعات و داده‌های آنها مورد بررسی موشکافانه قرار گیرد، باب تازه‌ای در تراجم‌نگاری باز خواهد شد و چهره علمی شخصیت‌های بسیاری کشف و شناخته خواهد شد و پرواضح است که رؤیت خود نسخه‌ها، حقایق افزون‌تری را برملا خواهد کرد.

